

SZÉKELY KONGRESSZUS KÖZPONTI IRODÁJA
BUDAPEST, IX., KÖZTELEK-UTCZA 8.

A SZÉKELYSÉG BAJAI

A GYERGYÓI RÓM. KATH. PAPSÁG
MEMORANDUMA
A SZÉKELY KONGRESSZUSHOZ

BUDAPEST
„PÁTRIA” IRODALMI VÁLLALAT ÉS NYOMDAI RÉSZVÉNY-TÁRSASÁG
1902

Erdélyi Magyar Adatbank

legkegyelmesebb királyi elhatározás folytán az ugynevezett revindikált havasok jövedelme visszaadatott a földmivelés, kézmű, gyár-
ipar, bányászat, kereskedelem és népoktatás emelésére. Azonban azt kell tapasztalnunk, hogy ezen nagy vagyon azóta az előbb nevezett célokra csak a legkorlátoltabb arányban fordítottak s tudomásunk szerint a megyei hivatalnokok is ezen jövedelemből nyerik fizetésüknek kiegészítését, holott erről az államnak kellene teljes mértékben gondoskodnia. Tudomásunk van arról is, hogy felmerült esetekből kifolyólag a vallás- és közoktatásügyi miniszter ur elrendelte, miszerint ezen javaknak jövedelmei a fentirt célokra minden esztendőben teljes mértékben felhasználtassanak. Ezt azonban idáig nem fogadatosították, hanem tőkét-tökére halmoznak, a mi azon gondolatot keltheti fel minden a székely nemzet ügyét szívében hordozó emberben, hogy — tekintve a székely nép rohamos anyagi hanyatlását — mindez talán csak azért történik így, hogy a közelgő nagy temetéskor bőven kijusson koporsó és szemfödélre egy nemzet minél fényesebb eltemetésének céljából!

Ha ez életrevaló, munkás és kitartó népnek anyagi helyzetén segítve lesz, akkor már nagyrésztben meg van mentve az erkölcsi bukástól is; mert erkölcsi hanyatlásának, lelki és szívbéli romlottságának egyik legfőbb oka anyagi elhagyatottságában, szegénységében és nyomorában rejlik, mivel itt is igaz az, hogy „paupertas maxima meritrix”.

Tehetős, jólétnek örvendő népet sokkal könnyebb az erkölcsösségnek, becsületnek és a kulturának útján vezetni, megtartani és művelni, mint a vagyoniilag tönkrement, elzüllött generációt.

II.

Nézzük, hogy a népoktatás és nevelés terén miképpen áll a székely nép? Itt inkább a gyergyói állapotokat ismertetjük, mert ezekkel többé-kevésbé megegyezik a Székelyföld minden egyes részének kulturális viszonya.

Gyergyóban van összesen 37 alsónépiszkola. Ezekből római kath. hitközségi van: 24; gör. kath. községi: 9; államilag segélyezett: 3; állami: 4. Van továbbá Gyergyó-Alfaluban egy állami gazdasági szakosztálylyal megtoldott felsónépiszkola, Ditróban állami polgári fiuiskola, Gyergyó-Szent-Miklóson államilag segélyezett polgári fiuiskola és egy polgári leányiskola, mely leginkább tandíjból tartja fenn magát. Ezek mindannyian megfelelnek a tör-

vény követelményeinek s nevezetesen a róm. kath. iskolákért az azokat fentartó pátronus községek 1867 óta igen szép áldozatokat hoztak. Kivételek: Remete és Tölgyes községek. Előbbi ezelőtt mintegy 6 évvel hitelesen kimutatta, hogy tovább meglévő iskoláját sem tarthatja fenn, annál kevésbé képes az iskolakötelesek aránya szerint a szükséges iskolaépületeket felállítani és új tanterőkkel — 5 tanítóval — ellátni. Ezt az egyházi hatóság is beismervén, meglévő iskolájának államivá változtatásába beleegyezett. Az állam az iskolafentartó községgel alkudozásba lépett s habár ez az eddiginél is jóval nagyobb terhet vállalt magára, idáig még nem sikerült az államosítás; pedig az iskolaköteles gyermekeknek fele sem járhat iskolába; a tanítók kellően nem fizettetvén, jobb helyekre menekülnek és jelenleg két tanítói állomás lévén üres, a hiány ideiglenesen csak helyettesítéssel pótolatik.

A tölgyesi kath. székelyek szegény telepítvényesek lévén, közvagyonnal nem rendelkeznek s így iskolájukat részben rovataiból, részben jótévkö adományából, részben állami segélylyel tartják fenn. Az „EMKE.” is adott évenként 600 koronát.

A többi iskolafentartó pátronus községek közül csupán Tekerőpatak és Kilyénfalva van azon helyzetben, hogy sem iskolaépületben, sem tanítóban hiányt nem érez; a többi, nevezetesen: Alfalu, Csomafalva, Ujfalu, Szárhegy, Ditró, Remete és Szent-Miklós iskolahelyiség és tanítóhiányban szenved. Alfaluban kellene még egy iskolaépület és három tanító. Csomófalvába egy iskolaépület és egy tanító; Ujfaluba két tanító. Szárhegyre egy tanító, Ditróba két tanító és iskolaépület, Szent-Miklósra egy tanító és iskolaépület.

Salamás, Várhegy, Holló, Bélbor és Békás községeknek lakosága legnagyobbbrészt oláh nemzetiségű lévén, az iskolák is ilyenek; az ott lakó székelyeknek Holló kivételével (hol állami iskola is van) nincs hová küldeni gyermekeiket. Az oláh iskolákba be sem fogadják, mivel saját tanulóik sem férnek; de ha kivételesen egyik-másik helyen be is fogadnák, oly nagy tandíjat követelnek, hogy azt a szegény székely megfizetni képtelen s mégis ha beadta, gyermeke nem magyarul, hanem oláhlul tanul.

Ezen községekben a székelyek eloláhosodása csaknem a 90-es évektől minden akadály nélkül folyamatban volt s több mint 100 családot lehetne kimutatni, kik székelyek voltak, de most oláhok. Ekkor azonban némi akadály vettett az eloláhosodásnak azáltal, hogy az „EMKE.” a tölgyesi és borszéki lelkészeket segítette

avégből, hogy Békásba és Bélborba kijárhassanak. A kath. státus, a püspök adományai és a közönség közt eszközölt gyűjtésekből mindkét helyen kis fa-templomot építettünk. Békásban mintegy 400, Bélborban mintegy 150—200 székely ember van. Mindkét helyre egy-egy állami iskolára van szükség, s ezenkívül Békásba — hol vámhivatal is van — egy róm. kath. lelkészi állomást kell felállítani. Békásban mintegy 70 iskolaköteles székely gyermek nélkülöz minden oktatást, Bélborban 30. Mindkét község székely lakossága már évekkal ezelőtt kérelmezett állami iskoláért. Békással a tárgyalások felvétettek, a feltételek megállapítottak, az „EMKE.” és Csikmegeye is segítséget ígért; de azért máig sincs iskola.

Igy az oláhosodásnak ellenállni nem lehet, s ha tovább is így agyonhallgattatunk, úgy ma-holnap Magyarország e keleti határszélén székely embert még magnak sem lehet találni.

Háromkut havasában van két fa-gyár, hol mintegy 300 székely munkás lakik, s az iskolakötelesek száma mintegy 65. Ezeknek iskola kell. A gyártulajdonosok nem is idegenkednek az áldozattól, máris felajánlottak a gyergyói főesperes kérésére 700 koronát; de ez nem lévén elég, az államsegélyt is ki kell kérni.

A felsorolt és a pátronus községek által fentartott iskolákat tovább fejleszteni az eddigi uton azért nem lehet, mert a községek jövedelmi forrásai nagyon is megapadtak. Eddig az italmérés a községnek, vagy iskolának jövedelmezett, a havasok haszonbérei községi és közművelődési célokra fordítottak. De az előbbi az állam által megváltván, a váltságösszeg legtöbb helyen a birtokosok között kiosztatott, az utóbbiak pedig arányosítottak. Ezek által a községek eddigi jövedelmeiket elveszítik, s így iskoláikra sem áldozhatnak az eddigi arányban, annál kevésbé képesek új iskolákat építeni és új tanítóállomásokat szervezni.

Az arányosítás alkalmával az iskoláknak kiszakítani szokott törvényes rész oly csekély, hogy annak jövedelméből egy tanítót sem lehet fizetni. Ha kihasználásra alkalmas terület szakítanak ki az iskolának, az eladott fák árából szép tőkét lehetne a népiskolák számára letenni, mely idővel képes lenne az összes szükségletet is fedezni; de ezt a jóakaratot csak még Alfalu községében észleltük, másutt az iskolának letarolt, sziklás hely jutott, mely — mivel a befásítás parancsoltatik — még költséget ró az iskolára; de jövedelemre 100 esztendő előtt számítani nem lehet, vagy csak annyiban, amennyiben legelésre kiadatik.

Ilyen körülmények között az a kérdés, hogy miként lehet vidékünkön a meglévő iskolákat tovább is fentartani s a hiányzókat felállítani?

Nézetünk szerint úgy, hogy:

1. Az állam-hatalom adja a kiküldött kormánybiztosságnak utasítást, miszerint ott, *hol az arányosítás megtörtént és az iskola megrövidített, a birtokosság köteleztessek kárpótlásra*, vagy jobb, jövedelmezőbb terület kiszakítására; ott pedig, hol az arányosítás folyamatban van, gondoskodjék, hogy az iskola olyan területet kapjon, melynek fából iskolaalapot lehessen létesíteni. Ha egy székely jogokat vásárló új honpolgár öserdőt kaphat arányrészben, az iskola is kaphat ilyet.

2. Amennyiben ezen kiszakítás és a meglévő iskolai alapok az iskolák további fentartását nem biztosítanák, köteleztessek a vagyont nyerő nagy- és kisbirtokosság, hogy az iskola fentartásának költségeit vegye terhei közé, vagy pedig egyszersmindenkorra szakítson ki az arányosítandó területből annyit, amennyi a századok óta fennállott és most meglévő iskolák fentartására elégséges.

3. Minthogy pedig a még hiányzó iskolákat és tanerőket a jövedelmeiktől megfosztott községek saját erejükön fel nem állíthatják, *jöjjön az állam segítségükre*, meghagyván a jelleget annál is inkább, mivel az egy hiten levő róm. kath. székelység a jövőben is erős biztosítékot nyújt arra, hogy hazafiui és nemzeti szempontból a magyar állam érdekei legkisebb csorbát ne szenvedhessenek.

4. Békás, Bélbor, Várhegy és Salamásra állíttassanak állami iskolák, Békásba küldessék egy róm. kath. lelkész a kincstár költségén.

Ami az iskoláztatás eddigi eredményeit illeti, megnyugvással konstatálhatjuk, hogy az említett községek részéről hozott nagy áldozatok meghozták ugyan gyümölcseiket, de nem hallgathatjuk el azon tapasztalatunkat, hogyha a hozott törvények és megyei rendeletek szigorubban betartattak volna, 35 esztendő alatt többre mehettünk volna.

Egyik nagy akadálya a népnevelés előbbvitelének azon körülmény, hogy az ismétlődő iskolákat nem veszik mindenütt komolyan, A törvény arra kötelezi a tanítót, hogy minden külön díjazás nélkül tanítsa az ismétlődőket is. Ahol több tanító van, ott

több köteles tanítani, s a sok bába között elvész a gyermek, 150—200 ismétlő-kötelesből több helyen csak 20—30 gyermek jár iskolába. Ezen munkáért a tanítót külön kellene díjazni; ahol több tanító van, csak egy vagy kettőre kellene a tanítást bizni, s a *gazdasági ismétlő-iskolát kellene minden községben felállítani*. Gyergyó-Szt-Miklóson így van és az eredmény örvendetes.

A székely földmíves ifjúsági egyleteket, melyeket a „gyergyói róm. kath. tanítóegylet” kezdeményezett, s milyen Gyergyó-Szent-Miklóson már 2 év óta fennáll, minden községben fel kellene állítani, s azon tanítókat, kik ezeknek felállítása és fentartása körül fáradoznak, állami jutalmazásban részesíteni.

Az óvodákról és menedékházakról szóló törvényt végre kell hajtani mindenütt, s nem kell a községi előjárók tetszésére bízni.

Hogy népnevelésünk nem mindenben mutathatja a kívánt eredményt, az is az oka, mert a mintegy 60 ezer lelket számláló Gyergyó vidékének középiskolája nincs. 1848 előtt volt egy algymnasiuma; ajtóit azonban a könyörtelen Mars bezárta, s azóta nem volt képes a kultura istennője azt kinyitani. Állítottak Szent-Miklóson és Ditróban egymástól 15 kilométernyire egy-egy polgári iskolát; Szent-Miklóstól 7 kilométernyire Alfaluban egy gazdasági felsőnépiskolát.

A gyergyói társadalom belátta, hogy középiskolára van szüksége, s ezelőtt 6 évvel kérelmezte, hogy a gyergyó-szent-miklósi polgári iskola változtassék át algymnasiummá; szóbeli biztatást ugyan kaptunk, de komoly válasz kérelmünkre máig sem érkezett. A kath. status hajlandó lenne az állam beleegyezése és segítsége mellett ezt a gymnasiumot felállítani.

Társadalmunknak az a nézete, hogy elég vidékünknek egy polgári iskola s így a gyergyó-szent-miklósi minél előbb változtassék át gimnáziummá. Folyamodásunkban részletesen kimutattuk ennek szükségét s a mostani állapotok tarthatatlanságát.

Az alfalvi állami felsőnépiskola helyett, mely kellő számu tanulóval nem rendelkezik, czélszerűbb volna *egy kő- és faipariskolának felállítása*; vagy ha ez is meghagyatnék a gazdaközönségnek eddigénél sikeresebb kioktatására, az esetben a kívánt iskola más alkalmas helyen állíthatatnék fél.

A kulturának egyik legfontosabb ága lévén a nőnevelés, ajánlatos volna, hogy *a gyergyó-szent-miklósi polgári leányiskolát*, melyet az iskolát kereső szülők magántandijból és igen nehezen tart-

hatnak fenn, megyei és *állami segélyben részesítsék* s a szülőkről a teher, melyet hordozni úgy sem tudnak, vételessék le.

Tartani lehet, hogy a nevezett iskola fentartási alap hiányában közelebről bezáratik és így ismét egy üdvös intézménnyel szegényebbé leszünk. Ennyit népoktatásunk ügyéről.

III.

Végre még szólanunk kell a székely nép valláserkölcsei állapotáról.

Elismert igazság, hogy nemzetek fentartásához elengedhetetlenül szükséges a valláserkölcsei életnek ápolása s ez nemcsak a papok kötelessége, hanem minden honpolgáré.

Régen ezen kötelesség teljesítésében sem volt hiány. A székely nemzet előljárói: a katonaiak, ugy mint a polgáriak vasár- és ünnepnapokon együtt mentek a néppel a templomba; felügyeltek a székely-családok vallásos és erkölcsös életére; a lelkipásztorokat idevonatkozó feladatuk teljesítésében készséggel támogatták s ha valaki megfélekedett a „mores”-ről, nem maradt el az akkori idők szelleme szerint való dorgatórium.

Régen a székely családfő, ha sok gyermekkel áldotta meg az Isten, vagy tudományt, vagy mesterséget igyekezett adni gyermekeinek, csak egyet tartott otthon gazdának, mert tudta, hogy ott hon a szűk barázdák mindannyian meg nem élhetnek. A székely anyának főbb óhajtása nem volt, mint az, hogy valamelyik fiából papot neveltessen; mert nemcsak vallásos érzülete sugta, de a mindennapi tapasztalat is megtanította arra, hogy a pap mindenki által illő tiszteletben részesítették s nemzetének és családjának jótévője lehet.

Alapítványainknak legnagyobb részét papok tették. Alig van régi székely család, melyből egy vagy több pap is ki nem került volna; ezek pedig a családokat odaemelték, hogy azok a társadalom minden osztályának adhattak munkásokat s minden tudományos pályára küldhettek szakerőket. Nem nagyon ritka eset, hogy ugyanazon családokban voltak s ma is vannak Méltóságos, Nagyságos, Tekintetes urak, Bátyámuramék és Nénémasszonyék. Az előkelő ur vérrokonságban volt a harisnyás székelylyel s egymás miatt nem szegyenkeztek, hanem voltak mindnyájan, mint a legrégebb királyi oklevelek kifejezik: „Generosissima et bellicosissima siculica natio”.